

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI

FILOZOFICKÁ FAKULTA

Katedra slavistiky
Sekce polské filologie

**KOMPARATISTIKA POLSKÉHO A ČESKÉHO ABSURDNÍHO
DRAMATU NA ZÁKLADĚ TVORBY SŁAWOMIRA MROŹKA A
VÁCLAVA HAVLA**

**KOMPARATYSTYKA POLSKIEGO I CZESKIEGO DRAMATU
ABSURDU NA PODSTAWIE TWÓRCZOŚCI SŁAWOMIRA MROŹKA
A VÁCLAVA HAVLA**

**COMPARISON BETWEEN POLISH AND CZECH ABSURD DRAMA
ON THE BASIS OF SŁAWOMIR MROŹEK'S AND VÁCLAV HAVEL'S
CREATION**

Bakalářská diplomová práce

Autor práce: Petr Veselý

Vedoucí práce: Mgr. Agata Tarnawska - Grzegorzycza

2011

Děkuji paní Mgr. Agatě Tarnawské - Grzegorzycové za materiály, konzultace, rady a připomínky, které mi během psaní bakalářské práce poskytla.

V Olomouci dne 15. 8. 2011.

Prohlašuji, že jsem práci vypracoval samostatně a uvedl všechny použité prameny.

V Olomouci dne 15. 8. 2011.

Podpis: _____

Obsah

1. Úvod.....	5
2. Absurdní drama.....	6
2.1. Absurdní drama jako pojem.....	6
2.2. Existencialismus.....	7
2.3. Předchůdci absurdního dramatu.....	9
2.4. Představitelé absurdního dramatu.....	10
3. Biografie.....	12
3.1. Sławomir Mrożek.....	12
3.2. Václav Havel.....	13
4. Analýza vybraných děl – charakteristika hlavních hrdinů	16
4.1. Tvorba Sławomira Mrożka	16
4.1.1. Cham – postać z dramatów Sławomira Mrożka.....	17
4.2. Tvorba Václava Havla.....	26
4.2.1. Vaněk – postava z dramát Václava Havla	26
5. Přímé porovnání děl a hlavních postav	33
6. Závěr	38
7. Abstract	39
8. Streszczenie.....	39
9. Anotace	40
10. Bibliografie	41

1. Úvod

Tohle téma jsem si zvolil, neboť mne zaujalo už jen podle názvu. Divadlo nepatří mezi mé koníčky a právě proto jsem si zvolil tento žánr, jelikož to je pro mě něco nového a neznámého, co by mne mohlo svým způsobem obohatit.

Cílem této práce je tedy porovnání tvorby dvou východoevropských dramatiků, kteří jsou velmi dobře známí i v celosvětovém měřítku. Jde o polského spisovatele a dramatika Sławomira Mrożka a českého dramatika a exprezidenta Václava Havla. Kromě toho, že jsou ze stejné generace a psali přibližně ve stejné době, tak si jsou podobní i v mnoha jiných ohledech. Hlavně tedy tím, že oba jsou reprezentanty tzv. absurdního dramatu. Jejich tvorba je podobná i zaměřením, oba napsali díla, která mají zřejmý politický podtext. Mým úkolem tedy bude analyzovat vybraná díla těchto autorů a vyzdvihnout prvky, kterými si tato díla jsou podobná nebo naopak, čím se odlišují. Této analýze bude věnován největší prostor, neboť to je jádrem této práce. Kromě toho se zde budu věnovat i absurdnímu dramatu obecně, čímž tato práce začíná.

2. Absurdní drama

2.1. Absurdní drama jako pojem

Jako absurdní¹ drama „bývá od padesátých let 20.století označovaná dramatická forma, která porušuje ustálené požadavky kladené na divadelní hru a vytváří vlastní, odlišné pojetí dramatické struktury. Základní námět absurdního dramatu tvoří pocit metafyzické úzkosti, pramenící z absurdnosti lidského postavení v měšťácké společnosti v okamžiku, kdy si člověk uvědomuje své odtržení od jistot, které až dosud tvořily jeho hierarchii hodnot.“²

První díla, která lze zařadit do pojmu vymezeného jako absurdní drama, se začala objevovat v polovině dvacátého století. Mezi takto označená díla lze zařadit například tvorbu Artura Adamova, Samuela Becketta či Eugena Ionesca. Zmínění autoři byli individualisté, kteří měli vlastní názory a čerpali ze svých nápadů. Nepatřili ani k žádnému literárnímu hnutí či skupině. Jejich snaha spočívala v úsilí o nalezení specifického způsobu umělecké výpovědi odpovídající absurdnímu ztvárnění světa, kde se neuznávají tradiční zvyky a poměry. V jejich dílech se objevují fantazijní prvky, nedrží se tradiční koncepce dramatické hry (absence souvislého děje, zápletky, hlubší charakteristiky postav, opodstatnění jejich jednání, konečné rozuzlení) a také (což odlišuje absurdní tvorbu od současné tvorby avantgardní) dávají jazyku devalvující formu, která tím tak snižuje sdělovací funkci jazyka.

Absurdní dramata se nejčastěji skládají ze dvou hlavních složek absurdity:

- 1) groteskní, kde se snaží divákovi znázornit absurditu života
- 2) satirickou, což může být kritika společnosti, výsměch povrchním lidem či šlechtě

V některých dílech lze také cítit silný lyrický prvek. Autorům jde hlavně o vyjádření svého osobního názoru, vlastního pocitu své existence a individuálního pohledu na svět.

Divák sledující absurdní drama je napjatý, jelikož očekává doplnění nekompletního celku, čeká na moment, až ho uvidí kompletní. V absurdním dramatu se ocitáme na hranici poezie, grotesky a tragédie. Absurdní drama zobrazuje pocity zoufalého jedince, který si uvědomuje nesmyslnost svého bytí. Cestou silného prožití citů, snů a podvědomí se pokouší autoři divákovi přiblížit skutečný metafyzický prožitek. Takto koncipovaná díla

¹ Z latinského absurdus - nesmyslný, nejasný.

² Vlašín, Štěpán: *Slovník literární teorie*. Praha: Československý spisovatel, 1977. S.10.

tak nejsou vyloženě odrazem zoufalství, ale znázorňují snahu člověka vyrovnat se s realitou světa, ve kterém žije.

2.2. Existencialismus

S pojmem absurdní drama úzce souvisí i filozofický a umělecký směr existencialismus, někdy nesprávně nazývaný jako existencialismus. Vznikl po první světové válce v Německu. Ovšem k masivnějšímu rozšíření tohoto směru došlo hlavně zásluhou francouzských propagátorů a to ve 40. letech 20. století a po skončení druhé světové války. V padesátých a šedesátých letech se stal existencialismus velmi oblíbenou filosofií, díky čemuž byly často některé myšlenky tohoto směru zjednodušeny a zjemněny.

Opěrným bodem této filozofie je tzv. filozofie existence, která vychází z některých myšlenek Nietzscheho, Kierkegaarda, Husserla či Heideggera, jenž někdy bývá k tomuto směru, byť ne úplně správně, přiřazován. On sám totiž neuznává označení své filozofie za filozofii existence.

Existencialismus velkým dílem ovlivnila literatura, některé myšlenky pochází přímo od ruských autorů, konkrétně třeba od Fjodora Michajloviče Dostojevského. Patrný je i vliv *Proměny*, povídky Franze Kafky.

Tato filozofie, lépe řečeno její představitelé, neměli souhlasné názory, leckteré myšlenky si i oponují, jiné se zase navzájem vylučují, proto je tedy možno říci, že tento směr jde rozdělit na několik základních proudů. Tyto proudy se řídily některými společnými myšlenkami a měly také shodné cíle, ale ani o nich nejde říci, že by byly jednotné. Východiskem pro tento směr byl člověk jako jedinec zcela izolovaný od celé společnosti i dějinného vývoje. Člověk bez vazeb, soustředěný jen na své vnitřní ego, plný pocitu nesmyslnosti existence, úzkosti a vědomí nevyhnutelnosti smrti, odcizení a absolutní osamělosti. V takové „prázdnotě“ se pak člověk pokouší o překonání své zoufalosti, dochází k sebepoznání a seberealizaci, volí si svými činy svobodu jako své bytí, protože člověk je přesně takový, jakého sám sebe touží mít a jakým se dělá. Filozofické názory existencialistů jsou poměrně negativní a pesimistické. Mysleli si, že existence předchází podstatu. Byla velice důležitá aktivita vůči budoucnosti a své osobě, což je přivedlo k popření Boha a tím pádem i křesťanské morálky. Tvrdili, že jedinou jistotou tohoto světa je smrt.

Poměrně zajímavé jsou také jejich názory na svobodu, o které si mysleli, že k ní je člověk v podstatě donucen či odsouzen a musí pořád mezi něčím volit a vybírat si. Ve svých

spisech řešili především otázky existence a tím také rozvinuli myšlenky společné pro všechny proudy, které jsou spojené s tímto hnutím. Samotnou existenci uznávali jako velmi individuální stav, jenž lze přisoudit pouze člověku a podle nich ji ani není možné odvodit z ničeho vyššího. Člověk se teprve musí stát tím, čím je a nelze ho tedy vysvětlit věčnými, předem formujícími kategoriemi.

Často též dochází ke zdůraznění lidské aktivity, svobody a s ní spojené veškeré odpovědnosti za své rozhodování a konání. Tento prvek dokázali dovést do opravdu absurdních rozměrů, tím že kladli důraz na mezní situace. Časté je také neobvyklé až provokativní reagování na určité společenské situace. Z těchto myšlenek jim vzešla závislost bytí na čase, jež pro ně byla velice důležitá.

I existencialismus lze dělit do určitých skupin. Obvykle se dělí podle zemí – německý, francouzský a podobně.

Dále bývá existencialismus často rozdělován na:

- 1) teistický³ – menšinový, téměř se neprosadil ve Francii
- 2) ateistický⁴ – tuto filozofii vyznávali její nejznámější představitelé, např. Albert Camus či Jean-Paul Sartre

Samotný Jean-Paul Sartre rozdělil existencialismus na křesťanský, kam patří Gabriel Marcel nebo Karl Jaspers a ateistický, kam zařadil sám sebe a také Martina Heideggera.⁵

Co se týká představitelů a jejich tvorby, tak leccos už bylo zmíněno výše. Za pozornost určitě stojí německý filozof Martin Heidegger (1889 – 1976) a jeho dílo *Bytí a čas* (1927). Dalším významným německým autorem je Karl Jaspers (1883 – 1969) a u něho zmiňuji dílo *Otázka viny* (1946). Za ty vůbec nejvýznamnější představitele existencialismu jsou však považováni dva Francouzi. Prvním z nich je spisovatel a publicista Albert Camus (1913 – 1960), zmínil bych jeho novelu *Cizinec* (1942), román *Mor* (1947), drama *Caligula* (1944) a esej *Mýtus o Sisyfovi* (1942), ve které dojde k závěru, že prostřednictvím absurdních prožitků je člověku dovoleno dál pokračovat v životě. A tím druhým Francouzem je filozof, spisovatel a dramatik Jean-Paul Sartre (1905 – 1980). Mezi jeho nejvýznamnější díla patří novela *Zed'* (1939), romány *Nevolnost*⁶ (1938) a *Cesty svobody*⁷ (1945 – 1949) a drama *Počestná děvka* (1946), kde kritizuje rasistické poměry na americkém Jihu.

³ Opírá se o teismus – víra v alespoň jedno božstvo

⁴ Odmítá víru v Boha a zajímá se o člověka a jeho vztah ke světu

⁵ <http://cs.wikipedia.org/wiki/Existencialismus>, zobrazeno 13.1. 2011

⁶ V češtině známo i pod názvem Hnus

⁷ Tetralogie, proto 1945 - 1949

2.3. Předchůdci absurdního dramatu

Absurdní drama je velice specifický žánr, který vychází ze starých tradic a vzorů a není lehké ho úplně pochopit. Anglický kritik, teoretik, překladatel a novinář v jedné osobě, Martin Esslin (1918-2002), jej ve svém díle *Theatre of the Absurd*⁸ (1961), v němž byla poprvé uvedena základní charakteristika absurdního divadla a dramatu, rozdělil do čtyř kategorií:

- 1) čisté divadlo, což značí abstraktní scénické efekty, jež se vyskytují v cirkuse, revue či ve vystoupeních kejklířů a akrobatů.
- 2) Vystoupení šašků a klaunů, bláznivé scénky.
- 3) Slovní nesmysl.
- 4) Fantastická a snová literatura, která většinou obsahuje také výrazné alegorické prvky.

Lze tedy říci, že absurdní drama pokračuje v tradici antických mimů, komedie dell'Arte a Shakespearových klaunů. Hodně je ale také ovlivněno tehdejší americkou groteskou, kde se stávají bratři Marxové surrealismem vlastních dialogů, spojnicí mezi středověkými klauny a hrami autorů absurdního dramatu.

Mezi nejvýznamnější předchůdce absurdního dramatu patří německý dramatik a prozaik Georg Büchner (1813-1837), který ve hře *Vojcek* (1836) ohromil diváky groteskními snovými postavami a neobvyklou jazykovou formou. Obdobně zapůsobil také jiný německý autor, Christian Dietrich Grabbe (1801-1836) a to s dílem *Žert, satira, ironie a hlubší význam* (1827).

Ovšem za nejvýznamnějšího předchůdce žánru absurdní drama je považován francouzský básník a dramatik Alfred Jarry (1873 – 1907). Jeho nejvýznamnějším dílem je hra *Král Ubu* (1896), která se stala výrazným mezníkem v celkovém vývoji moderního divadla. Drama je tak převratné hlavně kvůli použití metody patafyziky⁹, jejímž je Jarry zakladatelem. Tuto metodu použil také další Francouz, Guillaume Appolinaire (1880 – 1918), v dramatu *Prsy Teiréziovy* (1918). Německý básník Christian Morgenstern (1871 – 1914) je znám nesmyslností veršů, ve kterých ale lze objevit filozofickou myšlenku a tudíž i on lze zařadit k tvůrcům absurdního dramatu. Švédský autor, August Strinberg (1849 – 1912), byl prvním, kdo zavedl do moderního umění svět snů a blouznění a tím se tak stal

⁸ Absurdní divadlo

⁹ Umělecké hnutí bojující proti lidské hlouposti satirou, ironií, výsměchem

bezprostřední ikonou pro představitele absurdního dramatu. Učinil tak na příklad ve hře *Strašidelná sonáta* (1907).

Mezi další předchůdce absurdního dramatu lze zařadit i představitele dadaismu¹⁰, jmenovitě Tristan Tzara či Marcel Janco. Stejně tak můžeme označit i některé představitele surrealismu¹¹ jako André Breton nebo Philippe Soupault. Dále lze zmínit teoretika francouzského moderního dramatu Antonina Artauda nebo také spisovatele Franze Kafku.

2.4. Představitelé absurdního dramatu

Tvůrci absurdního dramatu nevytvořili žádné sdružené seskupení a každý měl své způsoby vyjadřování, a proto je těžké určit, kdo do absurdního dramatu zapadá a kdo ne. V tomto ohledu sehrál důležitou roli již zmiňovaný Angličan Martin Esslin, který přesně určil jeho představitele a rozdělil je do různých skupin.

Velký význam pro absurdní drama má francouzská metropole Paříž, neboť zde působily velké osobnosti tohoto žánru. Patří mezi ně Arthur Adamov (1908 -1970), Francouz narozený v Rusku. Mezi jeho významné hry pro absurdní drama se řadí *Příznání* (1946), *Parodie* (1947), *Vpád* (1949) a *Ping-Pong* (1955), kde ukazuje tragikomický svět, v němž jsou postavy určeny k věčnému hledání, neboť nejsou schopny vzájemně komunikovat. Později se ale připojil k realistické tvorbě.

Za opravdového průkopníka v absurdním dramatu se považuje jiný Francouz, Eugene Ionesco (1909 – 1994). Hrou *Plešatá zpěvačka* (1950) vyvolal mnoho reakcí, čímž začala nová éra divadla. Další jeho významné hry jsou *Lekce* (1951), *Židle* (1952) a *Nosorožec* (1960). Ionesco byl spíše básník a mistrně tak svými verši zprostředkovával pomíjivost lidského života a stálou hrozbu smrti. Postavy v jeho hrách se chovají spíše jako stroje než lidé a jsou vyměnitelní.

Dalším významným autorem francouzského původu je Jean Genet (1910 – 1986). Měl kontroverzní pověst, byl tulákem, část života strávil za mřížemi a neskrýval svou homosexualitu. Začínal s tvorbou s vězeňskou tematikou a po několika neúspěšných pokusech uspěl u publika zejména s hrami *Balkon* (1956) a *Černoši* (1958).

¹⁰ Avantgardní umělecký směr vzniklý ve Švýcarsku

¹¹ Evropský umělecký směr usilující o osvobození mysli; zdůrazňuje podvědomí; navazuje na dadaismus

Velké mezinárodní renomé si ovšem vydobyl až irský dramatik Samuel Beckett (1906 – 1989). Jeho hra *Čekání na Godota* (1949) je dnes považována za klasiku absurdního dramatu. Zdobí ji dokonalá forma, precizní styl a absolutní vážnost. V tomto dramatu jde opět o existenciální otázku, o bezvýznamnou lidskou aktivitu; zobrazuje svět, kde se stala nějaká pohroma ohrožující lidské existence.

V Anglii je na absurdní drama pohlíženo trochu jinak a to zejména proto, že vychází z jiných literárních tradic než ve Francii. Mezi nejvýznamnější anglické autory tohoto žánru se řadí Norman Frederick Simpson (1919). Simpsonovým nejvýznamnějším dílem je společenská satira *Jednosměrné kyvadlo* (1959), která se inspirovala v tvorbě Franze Kafky.

Dalším významným Angličanem byl Harold Pinter (1930 – 2008), také známý pod pseudonymy Harold Pinta nebo David Baron. Jeho dramata se odvíjejí pomalu od příjemné zábavy až po nepříjemné pocity strachu z neznámého ohrožení. Také využívá jazyka, který je odposlouchán z hovorů běžného lidu, čímž umocňuje přirozenost svých her. Mezi jeho nejznámější hry se řadí *Mechanický číšník* (1957), *Návrat domů* (1965), *Staré časy* (1970), *Země nikoho* (1975), *Tak trochu Aljaška* (1982) a *Měsíční svit* (1993).

V USA není absurdní drama moc rozšířeným pojmem, přesto ale i zde se najde autor, který je významný. Je jím Edward Albee (1928), jenž je autorem hry *Stalo se v ZOO* (1958), u které lze poznat ovlivnění tvorbou Becketta a Pintera. Zmínit je třeba i díla *Americký sen* (1961) a *Kdo se bojí Virginie Woolfové* (1962).

Své významné autory absurdního dramatu mají i východoevropské země, o těch ale bude zmínka později, zejména tedy o českém a polském absurdním dramatu, které reprezentují Václav Havel a Sławomir Mrożek.

3. Biografie

V tomto oddílu bude věnován prostor biografii obou autorů. Co se týká tvorby, tak ta bude zmíněna jen stručně, neboť charakteristika tvorby obou autorů se nachází v oddílu analýzy.

3.1. Sławomir Mrożek

Sławomir Mrożek je celosvětově známý polský spisovatel, dramatik, publicista a kreslíř. Někdy používá i pseudonym Damian Prutus. Narodil se 29. června 1930 v polském Borzęcině, který leží východně od Krakova. Po ukončení studia na gymnáziu v Krakově začal studovat architekturu, výtvarné umění a orientalistiku. Začátkem padesátých let začal publikovat svou tvorbu v novinách. Krátce také koketoval s komunistickým režimem, když jako dvacetiletý mladík, který přežil druhou světovou válku, napsal oslavné texty na Stalina a kolektivizaci vesnice.

Později se zaměřil na psaní krátkých satirických povídek. První výbor satirických próz, *Praktické kyrusy*, mu vyšel v roce 1953. První divadelní hru, *Policajti*, napsal v roce 1958. O rok později se oženil s malířkou Marií Obrembovou a přestěhoval do Varšavy, kde pracoval pro časopis Nowa Kultura. V publicistice pokračoval i později v deníku Gazeta Wyborcza, do kterého přispívá dodnes. Počátkem šedesátých let pocítuje Mrożek sílíci tlak režimu, který ho nutí přizpůsobovat svou tvorbu. Roku 1962 Mrożek obdržel cenu pro nadějně spisovatele, tzv. „Nagroda Fundacji im. Kościelskich“. V roce 1963 se i s manželkou usazuje v italském Chiavari, které leží nedaleko Janova.

O rok později Mrożek vydává své nejslavnější dílo, *Tango*. Roku 1967 se manželé Mrozkovi znovu stěhují, tentokrát do Francie, do Paříže. Posléze bydleli i ve Spojených státech amerických, Německu nebo i v exotickém Mexiku. Ráno 21. srpna 1968 se Mrożek prostřednictvím francouzského rozhlasu dozvěděl o invazi vojsk Varšavské smlouvy do Československa. Do té doby striktně apolitický Mrożek mění své stanovisko a sepisuje známé politické prohlášení odsuzující agresí, které hned další den otiskly mnohé světoznámé deníky a některé exilové časopisy. Hned posléze je Mrozkovo dílo v zemích socialistického bloku zakázáno.

V roce 1990 byl Mrożek oceněn jako významný obyvatel města Krakova, přesto, že v té době bydlel v zahraničí. O šest let později se ovšem Mrożek i s manželkou vrátil do

Krakova na stálo, kde žijí dodnes. 11. listopadu 1997 dostal Mrožek za zásluhy pro národní kulturu od polského prezidenta Aleksandra Kwaśniewského „Komandérský kříž řádu Polonia Restituta“. V roce 2002 prodělal tento autor mozkovou příhodu. A i kvůli tomu vydal v roce 2006 svou autobiografii pod názvem *Baltazar*.

Hrou *Tango* (1964) se Mrožek proslavil po celém světě. Toto dílo bylo přeloženo do mnoha světových jazyků. Druhým velice významným dramatem tohoto autora jsou *Emigranti* (1974). Této hře je v této práci věnován velký prostor. Dalšími významnými dramaty Sławomira Mrożka jsou: *Policajti* (1958), *Krocán* (1960), *Striptýz* (1961), *Tancovačka* (1962) a *Kontrakt* (1986). Z prózy stojí za zmínku *Slon* (1957) a *Svatba v Atomických* (1959). Mrožek dokonce okusil i filmovou scénu, neboť má na kontě i tři filmové scénáře.

Jeho díla se často vyznačují překvapivou pointou, neočekávaným vtipem nebo absurditou, takže se v polštině ještě za doby komunistické PRL zažilo rčení komentující něco absurdního a odporujícího zdravému rozumu: „*Něco takového by nevymyslel ani sám Mrožek.*“¹² V současné hovorové polštině se dokonce i běžně používá slovní spojení „jak z Mrożka“, které je užíváno při popsání různých absurdních situací.¹³

V září 2010 se ve Varšavě konal festival „Mrožek na XXI wiek“ k výročí 80. narozenin tohoto autora. Na něm dostal Mrožek od ministra kultury ocenění „Złoty Medal Zasłużony Kulturze Gloria Artis“.¹⁴

3.2. Václav Havel

Václav Havel, dramatik, esejista a politik, se narodil 5. října 1936 v Praze. A to v podnikatelsko-intelektuální rodině. Jeho děd vybudoval palác Lucerna, jeho strýc založil Barrandov, filmové studio v Praze. Sám Havel byl členem Junáka v letech 1947-1949. Po komunistickém puči v roce 1948 mu nebylo umožněno po dokončení základní školy dále pokračovat ve studiu. Proto tedy v roce 1951 nastoupil do učebního oboru chemický laborant a po večerech studoval gymnázium. Z kádrových důvodů nebyl přijat ani na žádnou vysokou školu humanitního zaměření, a proto chvíli studoval ekonomickou fakultu Českého vysokého učení technického.

¹² http://cs.wikipedia.org/wiki/Sławomir_Mrožek, zobrazeno 30.7. 2011

¹³ http://biografia24.pl/pisarze-polscy-s-awomir-mro-ek-c-131_447, zobrazeno 30.7. 2011

¹⁴ http://pl.wikipedia.org/wiki/Sławomir_Mrožek, zobrazeno 31.7. 2011

Po absolvování základní vojenské služby, což bylo v roce 1959, pracoval jako jevištní technik. Nejprve v Divadle ABC a poté v Divadle Na zábradlí. Zároveň také studoval na dálku dramaturgii na Divadelní fakultě Akademie múzických umění. Roku 1964 byla uvedena jeho první divadelní hra, *Zahradní slavnost*. V témže roce se Havel po osmiletém vztahu oženil s Olgou Šplíchalovou. Jeho první žena ho provázela těžkými životními zkouškami.

V průběhu Pražského jara Havel působil v Klubu nezávislých spisovatelů a v Klubu angažovaných nestraníků. S příchodem tzv. normalizace, jež následovala po potlačení Pražského jara v roce 1968 vojsky Varšavské smlouvy, musel Havel opustit divadlo. Roku 1975 Havel založil samizdatovou strojopisnou ediční řadu pro nezávislou literaturu, Edice Expedice. Zároveň také vystupoval proti politické represí. Toho stejného roku napsal otevřený dopis tehdejšímu prezidentu, Gustavu Husákovi, a vyvrcholením této činnosti bylo počátkem roku 1977 publikování Charty 77. Tato politická činnost ho stála pět let života strávených ve vězení.

Mezinárodní lidsko-právní organizace, Amnesty International, ho „adoptovala“ jako tzv. vězně svědomí. V listopadu roku 1989 se Havel stal hlavním představitelem „Sametové revoluce“ a 29. prosince stejného roku byl komunistickým Federálním shromážděním zvolen, po čtyřiceti letech, prvním nekomunistickým prezidentem Československa. Zůstal jím i po rozpadu Československa a z prezidentského postu odešel až po svém třetím funkčním období, 23. února 2003. Roku 1997 se po smrti své ženy Olgy oženil se známou herečkou, Dagmar Veškrnovou. Zatímco v České Republice popularita Havla během prezidentského období spíše klesala, jeho zahraniční renomé to nijak nepoznamenalo. Václav Havel se stal určitou ikonou boje za svobodu a demokracii, několikrát byl i navržen na Nobelovu cenu za mír.

Jako umělec začal Havel tvořit již koncem padesátých let, kdy se stal spoluautorem několika dramát, např. s I. Vyskočilem *Autostop* (1961). První samostatným Havlovým dílem je divadelní hra *Zahradní slavnost* (1963), satirická groteska, jejímž hlavním tématem je vztah člověk – systém - lidská identita. I další Havlovy dramata jsou napsána v podobném duchu, vzhledem k jeho politickým názorům jsou ale častěji uváděna v zahraničí, v tuzemsku jen zřídka. V šedesátých letech z Havlovy tvorby stojí za zmínku ještě divadelní hra *Vyrozumění* (1965).

V sedmdesátých letech pak Václav Havel, bez šance na možné uvedení svých her v Československu, píše své velice slavné hry. Patří mezi ně *Žebrácká opera* (1972) nebo „Vaňkovská“ trilogie *Audience* (1975), *Vernisáž* (1975) a *Protest* (1978), kterým je v této práci věnován velký prostor. Z osmdesátých let je třeba zmínit hry *Largo desolato* (1984) a *Asanace* (1987).

Z Havlovy nedramatické tvorby lze jmenovat i jeho sbírku typogramů *Antikódy* (1964). Zajímavá je také kniha *Dopisy Olze* (1983), což je soubor Havlovy korespondence z vězení s manželkou Olgou. Publicistická Havlova tvorba je přinejmenším stejně obsáhlá jako tvorba dramatická. Shrnutí Havlovy publicistické tvorby z období 1969-79 vychází jako kniha pod názvem *O lidskou identitu* (1984). Zmínit lze také Havlovy eseje *Moc bezmocných* (1990) a úvahy *Letní přemítání* (1991).¹⁵

Nejčerstvějším Havlovým počinem je divadelní hra *Odcházení* (2007), kterou dokonce letos sám Havel ztvárnil i ve filmové podobě. Názory na tento film se však různí, já ho nehodnotím, neboť jsem ho dosud neviděl.

¹⁵ http://cs.wikipedia.org/wiki/Václav_Havel, zobrazeno 1.8. 2011

4. Analýza vybraných děl – charakteristika hlavních hrdinů

V tomto oddílu se budu zabývat jednotlivými díly a zvláštní důraz bude kladen na postavy hlavních hrdinů.

Ve tvorbě Sławomira Mrożka, kterou analyzuji, se hlavní hrdina nazývá tzv. cham¹⁶. Od tohoto polského autora budu charakterizovat tato díla: *Emigranti*¹⁷(1974), *Karel*¹⁸(1961) a *Krocan*¹⁹(1960).

Z dramatické tvorby Václava Havla jsem si zvolil díla *Audience* (1975), *Protest* (1978) a *Vernisáž* (1975), ve kterých vystupuje jako hlavní hrdina muž s příjmením Vaněk.

4.1. Tvorba Sławomira Mrożka

Slavný polský autor absurdního dramatu, Sławomir Mrożek, se ve své tvorbě často zabývá groteskním žánrem. Svět, jak ho Mrożek popisuje ve svých dílech, je často velice deformovaný a vzdálený od světa reálného. Jeho hrdinové jsou často otroky různých stereotypů a to mravních, duševních nebo dokonce jazykových.

Mrożkova tvorba se pohybuje v rámci grotesky. Autor se často zabývá karikaturou, parodií různých skutečností a svým jedinečným způsobem znázorňuje svět, lidi a jejich způsob myšlení. Společensko-mravní satirou bojuje proti stereotypům života, primitivnímu uvažování a paradoxům civilizace. Znázorňuje znetvořený svět, ve kterém mají prázdna slova převahu nad skutečnými činy.

Humornosti svých děl Mrożek dosahuje díky bravurnímu spojení různých druhů jazyka a různých způsobů chování. V jeho dramatech tedy spolu souvisí všemožné způsoby prezentování se. Na příklad forma vystupování, se kterou se lze setkat při oficiálních jednáních nebo jak se mluví s prodavačkou v obchodě, stejně tak i jazyk, který používají studenti nebo řeč, která je typická pro profesory. Samozřejmě, že v Mrożkově tvorbě hlavní

¹⁶ Sprosták, mamlas - přeložil autor práce.

Prof. Dubisz, Stanisław: *UNIWERSALNY SŁOWNIK języka polskiego*. Warszawa:PWN, 2006. S. 396.

Definice: 1. człowiek niekulturalny, ordynarny, grubiański, nieokrzesany; prostak, gbur

2. w języku warstw uprzywilejowanych: pogardliwie o człowieku należącym do niższej klasy, głównie o chłopie

¹⁷ Emigranci v originále.

¹⁸ Karol v originále.

¹⁹ Indyk v originále.

hrdinové používají jazyk, který je k nim neadekvátní a to buď kvůli jejich povaze a způsobu chování a nebo kvůli tomu, v jaké situaci se zrovna ocitli. A to dodává jeho dílům značně komickou příchut'.

Mrožkovi hlavní hrdinové, to jsou postavy, které jsou často různými karikaturami, které stereotypně přemýšlí, kopírují různá pevná schémata a způsoby postupování. Autor ukazuje komičnost a nesmyslnost takového chování a uvažování.

Polský autor často znázorňoval konflikt mezi intelektuály, kteří se stávají v podstatě pouze bezmocnými loutkami; ideology, čili cílevědomými tvůrci společenských situací a také bezcitnými hulváty, 'chami', kteří nepřemýšlí a vše řeší silou. Obětí je obvykle 'intelektuál' a katem 'cham', který plní rozkazy 'ideologa'.

Jeho tvorba se zabývá problémy souvisejícími s polskou historií a kulturní tradicí, např. kriticky znázorněný romantismus a také popsání hrozeb, které souvisí se současnou civilizací.

Jakékoliv zařazení tohoto velkého umělce není možné. Nelze o něm říct, že je komediant, neboť jeho díla mají velmi často nádech smutné filozofie. Jedno je však jisté, Mrožek, tak jako nikdo jiný, dokázal vyjádřit absurditu a šílenost současné doby a jeho tvorba se vždy týkala politiky a etických problémů a otázek.

4.1.1. Cham – postać z dramatów Sławomira Mrożka

Krocana (1960) je fraška odehrávající se v neznámém knížectví, paroduje polský romantismus a je spojená se stereotypy existencialismu. Charakteristickými rysy hlavních postav tohoto díla jsou lenost, apatie a cynismus. Tyto vlastnosti se netýkají jen lidí, dokonce pohltily i krocana, kterého si všimnul Rudolf, jedna z postav této hry.

„RUDOLF: Když jsem šel kolem jedné chalupy, viděl jsem v zahradě krocana. A ten se choval úplně proti zákonům přírody.

BÁSNÍK: Mluvte dál, pozorně vás poslouchám.

RUDOLF: S tichým hudebním přistoupl k hejnu slepic se zcela jednoznačným úmyslem ...

BÁSNÍK: (kývaje s porozuměním hlavou) A dál?

RUDOLF: Už už se zdálo, že nás nic neuchrání před pohoršlivou podívanou, když tu najednou...

BÁSNÍK: Co?

*RUDOLF: Najednou krocan strnul, jako by se zamyslel, a pak se z ničeho nic znechuceně otočil a šel nazpátek, jen si pro sebe něco tiše hudroval.*²⁰

Děj se odehrává v putyce, kam se na začátku příští Rudolf s omdlelou Laurou v náruči, který ji unesl ze zámku, neboť kníže neschvaluje jejich svatbu. To je ovšem na vedlejší koleji, milenecký pár se totiž také stane obětí všudypřítomné krize hodnot, již na konci této hry svým způsobem podlehnou. V hospodě se vyskytuje několik postav: básník, který postrádá tvůrčí múzu, kapitán, který už neverbuje kvůli tomu, že si zamiloval hru na housle, byť nemá hudební sluch a jeho hraní jen „trhá uši“. Další postavou je spáč, který ovšem do děje vůbec nezasahuje, pouze je slyšet jeho hlasité chrápání. Do děje zasáhne až v úplném závěru, když odejde s Laurou, která je znechucená Rudolfem, který také upadne do všude přítomné apatie. V krčmě také nehybně sedí několik sedláků, v tomto případě tedy chamové, kteří místo své práce na poli popíjejí pivo a vedou u toho absurdní debaty. Tito sedláci občas mezi sebou něco prohodí, což ovšem vůbec nesouvisí s hlavním dějem. Poté zase na dlouho ztichnou, což v tomto díle působí jako jakýsi refrén.

„SEDLÁK I Matějovi prej spadla do polívky užovka.

SEDLÁK II No a co?

SEDLÁK I No nic. Matěj položil žíci a poudá: „to nejim“.

SEDLÁK III A nejed?

SEDLÁK I Nejed.

SEDLÁK II Dobře udělal. (chvíle mlčení)

SEDLÁK III Co takhle něco zvorat ... ?

SEDLÁK I A co?

SEDLÁK III No já nevím ... třeba pole ...

SEDLÁK I Áááá ...

SEDLÁK III Ale co ...

*SEDLÁK II Éééé ... (pozvednou džbánky)*²¹

²⁰ Mrožek, Sławomir: *Mrožek čili Mrožek*. Praha:Orbis, 1965. S. 60.

²¹ Tamtéž, S. 69.

Z této ukázky je patrné, jakým způsobem sedláci mluví. Používají nespisovný, až místy vulgární jazyk. Celkem je těchto sedláckých rozhovorů pět a všechny jsou v podobném duchu – bez jakéhokoliv vztahu k dění na jevišti a trochu chaotické.

Do děje zasahuje i Kníže a Stařec z hor, kteří hledají Rudolfa a Lauru. Brzy je najdou, ale nakonec také propadnou všude panující apatii. Drama skončí koncertem Kapitána, který předvede svou falešnou hru na housle.

V *Krocanovi* je role chama trochu na vedlejší koleji, neboť sedláci do hlavního děje téměř nezasahují. Celkově vzato je *Krocan* takové chaotické dílo a těžko se analyzuje, neboť je v něm spousta prázdných dialogů a také se v něm neustále něco mění, ať už děj nebo i samotné postavy. Při analýze následujících děl bude větší prostor pro rozbor postavy Mrožkova chama.

Dalším analyzovaným dílem bude hra *Emigranti* (1974), která patří mezi nejslavnější díla Sławomira Mrožka. Jan Błoński ve svém díle *Wszystkie sztuki Sławomira Mrožka* si u *Emigrantů* všiml i jistých autobiografických prvků. „...jak w *Emigrantach*, gdzie ze współgrania stereotypów (na przykład: chłopca na dorobku, zdziczałego gąstarbeitera, zgnębionego samotnością wychodźcy) tworzy Mrozek najsubtelniejszy ze swoich ludzkich portretów.“²²

A co řekl samotný autor na otázku, proč si vybral zrovna téma emigrantů? „*Ponieważ jestem dramaturgem, żyję na Zachodzie i są to moje własne problemy, a także problemy wielu moich znajomych...*“²³ Takže lze tedy říci, že při psaní *Emigrantů* čerpal Mrozek i ze svých vlastních zkušeností.

Celé drama je dialogem dvou mužů, emigrantů AA a XX, kde XX je v roli chama. Děj se odehrává v prostředí, které připomíná sklep. Jde o dva emigranty neurčené národnosti, kteří emigrovali do neznámé země. Oba si jsou navzájem zcela odlišní, avšak jsou na sobě závislí. První, Mrožkem nazvaný XX, je obyčejný dělník, klasický polák, kterého zajímá pouze

²² Błoński, Jan: *Wszystkie sztuki Sławomira Mrožka*. Kraków: Wydawnictwo Literackie, 1995. S. 51.

„...jak v *Emigrantech*, kde ze souhry stereotypů (např. pracujícího muže, zdivočelého zahraničního dělníka, poznamenaného osamělostí emigranta) tvoří Mrozek nejjemnější ze svých lidských portrétů.“

- z originálu přeložil autor textu

²³ Stephan, Halina: *Mrozek*. Kraków: Wyd. Literackie, 1996. S. 176.

„Protože píšu dramata, žiju na západě a jsou to i moje vlastní problémy a také problémy spousty mých známých...“

- z originálu přeložil autor textu

materiální stránka, tedy peníze. Potřebuje je, aby sobě a své rodině zajistil slušnou budoucnost, kterou si vysnil. Druhý, pojmenovaný jako AA, je intelektuál a disident. Jeho cílem je napsat knihu o svobodě a současných otrocích. A kvůli tomu je závislý na XX, jenž je pro něj ideálním příkladem soudobého otroka. Naopak XX je na intelektuálovi závislý po finanční stránce. Navzájem opačné vlastnosti obou mužů, přičemž ani jeden z nich není nijak horší nebo lepší než ten druhý, jsou autorovou karikaturou protikladnosti socialistického Polska.

Hned na začátku XX dokazuje, že role chama může být i snílek a trochu lhář, když vypráví svému kolegovi AA, co zažil na nádraží.

„XX: *Já ne, ale nosič rozuměl. Hned se k ní rozběh. Kriste Ježíši! Vlasy měla až semhle, zřejmě nějaká herečka. Tak si říkám, počkám ještě, až vystoupí. Vajgl mě už pálí do prstů, protože ve větru hoří tabák rychle, leda kdybych měl s filtrem ... Ale já nic, přendávám ho z ruky do ruky a říkám si: proč já si nevzal špičku. A povídám si: musí vystoupit.*

AA: A?

XX: *(triumfálně) Vystoupila!*

...

XX: *Když já namouduši ... Já ti ji tento ...*

AA: *Kde?*

XX: *Na záchodě. První třídy.*²⁴

XX se vychloubá, že si užil s krásnou ženou, ale v následném dialogu ho AA přesvědčí o tom, že to není pravda. Na nádraží sice byl, ale s žádnou ženou nic neměl. XX se urazí, rozbije prázdnou láhev a se střepem v ruce jakoby chtěl zaútočit na AA. Ten tedy nakonec raději potvrdí verzi XX a ještě ho vychválí, takže nakonec může být XX spokojený. Zde se tedy cham ukazuje jako agresivní člověk a slaboch, který nedokáže přijmout pravdu a tak neváhá použít násilí i na svého kolegu.

O tom, že Mrožek do role chama obsazuje spíše jednodušší jedince, svědčí i následující úryvek, kdy si XX koupil konzervu, která je ale určená pro psy.

„AA: *(vezme konzervu do ruky)*

²⁴ Mrožek, Sławomir: *Emigranti*. Praha:DILIA, 1978. S. 7.

Počkej. Co je to?

XX: *Sekaná. Něco prima.*

AA: *Kdes to koupil?*

XX: *V krámě.*

AA: *V jakém krámě?*

XX: *No v normálním. Dej sem.*

AA: *(nasadí si brýle)*
To je žrádlo pro psy.

XX: *Jak to pro psy ...* ²⁵

XX se někdy chová jako malé dítě, byť už je to dospělý člověk. Lze o něm říci, že je také tvrdohlavý a ignoruje toho druhého. V tomto ohledu lze spatřit souvislost s *Krocanem*, protože v něm sedláci také naprosto ignorují ostatní dění.

„XX: *Můžu si to vystříhnout?*

AA: *Co?*

XX: *Tohleto barevný tady.*

AA: *Zdá se, že mě neposloucháš.*

XX: *(ukazuje na jakousi barevnou reklamu)*
Jenom tohleto bych si vystřih.

AA: *Panebože! Panebože mých předků ... A tvých taky. Ale někdy si kladu otázku, zda opravdu měli společného boha.*

XX: *A vystřihnu si to.*
(Sleze ze stolu a sedne si na židli vpravo, obličejem k hledišti. Vystřihuje reklamu)“²⁶

V úvodu dramatu si XX vysnil románek s krásnou ženou, v průběhu děje si vysnil budoucnost, která nastane po návratu do své rodné vlasti. Představuje si, jak se vrátí domů, sezve své přátele a budou si užívat. Dokonce se těší, jak bude vystavovat své věci, které si nakoupil v zahraničí a bude se s nimi vychloubat. Vysní si idylickou budoucnost, jenže realita bude nakonec poněkud odlišná.

²⁵ Mrožek, Sławomir: *Emigranti*. Praha:DILIA, 1978. S.23.

²⁶ Tamtéž, S. 37.

„XX: ... Zapíchnu prase, telátko nebo i krávu ... Nakoupím kořalku ... Aby bylo dost pro všechny. A ještě aby zbylo ... Ať si dají, ať si vyhoděj z kopejtka, ať viděj, že pán se vrátil z ciziny. A všechny ty věci, který si tady koupím a přivezu domů, vystavím na chodbě, každej si je bude moct prohlídnout. ...“²⁷

XX je agresivní jedinec a pokusil se svého kolegu zabít, dokonce dvakrát. Nejdříve střepem od lahve na začátku hry, s blížícím se koncem na svého kolegu vytáhl dokonce sekeru, ale opět mu pokus o vraždu nevyšel. Chtěl zabít AA jen proto, že se bál, že by ho mohl AA udat, který to ale vzápětí vyloučí.

Následně si AA vezme do náruče plyšového psa Pluta, který patří XX. AA má podezření, že XX něco v Plutovi skrývá a proto sebere nůžky z podlahy a rozpárá ho. Z plyšáka začne AA vytahovat bankovky, načež mu je XX hned bere z rukou. XX si přepočítává bankovky a říká, že se chce vrátit do své země, jenže AA mu vysvětluje, že se nevrátí kvůli své touze po více penězích. XX tvrdohlavě oponuje, že se vrátí a přitom trhá bankovky. AA mu v tom chce zabránit, ale XX ho odstrčí a pokračuje v dokonání svého činu. AA se plazí po podlaze a uvažuje o tom, jestli půjdou malé kousíčky ještě slepit k sobě, což zajímá i XX, ale bankovky už dát dohromady nepůjdou. A vzhledem k tomuto činu bych se nebál označit XX za psychicky labilního. Neboť během okamžiku zničil peníze, na kterých mu tolik záleželo, což mu o chvíli později dojde a začne toho litovat.

Zároveň mu AA vyčítá, že mu tímto činem zničil dílo, který o něm chtěl napsat knihu a tak XX opět ukáže svoji slabost a chce se zabít oběšením.

„XX: *Uhni, povídám.*

AA: *Tlustokožec.*

XX: *Tak uhneš nebo ne?*

AA: *Tak ty chceš být stůj co stůj vulgární.*

XX: *Dobrá. Odkopnu ho teda i tak.*

AA: *Počkej. A tvá poslední slova?*

XX: *Jdi do p ...*

AA: *Pššt, mlč. Zůstaň v mé paměti jako člověk ušlechtilý, i když prostý. Vím, cos chtěl říct, ale to platilo mně. A rodině? “²⁸*

²⁷ Mrožek, Sławomir: *Emigranti*. Praha:DILIA, 1978. S.51.

²⁸ Tamtéž, S. 88.

XX se už chystá, že si odkopne stůl, v tom ho ale AA přesvědčí, aby ještě nechal posledních pár slov své rodině v podobě dopisu na rozloučenou. XX diktuje, AA píše.

Až je dopis napsaný, XX ho zkontroluje, pomačká, odhodí na zem a sám vytáhne hlavu z oprátky a sleze ze stolu, čímž dokazuje, že nemá v sobě dost odvahy ani k sebevraždě. Jde si lehnout na svou postel, a nereaguje na AA, který už dokonce hry vede monolog. XX se nakonec i rozpláče, čímž zakončí děj této hry.

Mám-li to shrnout, tak lze říci, že v *Emigrantech* se postava chama, tedy XX, prezentuje jako agresivní slaboch s nevyrovnanou psychikou a někdy s až primitivním uvažováním.

Třetí Mrožkovou hrou, kde se vyskytuje postava chama, je drama *Karel* (1961). Setkáváme se v něm s okulistou, dědou a vnukem. Děda a vnuk plní roli chama, děj se odehrává v jakési pomyslné okulistické ordinaci. Hra začíná tím, že na scénu, kde už je okulista, vstoupí i děda s vnukem. Děda má na rameni dvouhlavňovou loveckou pušku. Vnuk vysvětluje okulistovi, že potřebuje sehnat brýle pro dědu, aby mohl střílet.

„Vnuk: Děda špatně vidí. Až dostane brejle, tak střílí.

Okulista: Jestli správně rozumím, bude tedy střílet na cíl, pravda?

Vnuk: To se ví. Vidíte, pane doktore, už hledá.

(Děda, který dosud klidně stál, začíná prohledávat místnost metr po metru, shrben, s obličejem skoro u země, jako člověk stížený mimořádnou krátkozrakostí)

Okulista: Co to hledá?

Vnuk: (neodpovídá okulistovi) Dědo, dejte pokoj, on tu není!

Okulista: Ovšemže, kromě nás tu není nikdo.

Vnuk: Děda je zarputilý. Já ho, panečku, znám.

Okulista: Vlastenec?

Vnuk: Mimo jiné. Jenže teď jde o Karla. ²⁹

A to je v podstatě to hlavní, o co zde dvojici chamů jde. Děda hledá jakéhosi Karla, aby ho mohl zastřelit. Jenže neví, jak vypadá, ale až bude lépe vidět, tak ho pozná. Lze tedy

²⁹ Mrožek, Sławomir: *Aktovky I*. Praha:DILIA, 1964. S. 26.

řící, že podobně jako v *Emigrantech*, tak i v Karlovi je cham agresivní jedinec, který chce bezdůvodně ubližovat nevinným lidem.

V tomto případě zašel Mrožek až tak daleko, že je cham negramotný. Okulista totiž při dědově vyšetření zjistí, že děda neumí číst. V následné debatě si vnuk myslí, že jim okulista nadává, když se ptá na dědovu gramotnost. Po té okulista mluví o predilekci³⁰, což vnuk považuje za nějakou pohlavní nemoc.

„Vnuk: *Protože to s ním neumíte. Děda přece nedovede číst.*

Okulista: Chcete tím říct, že je negramotný?

Vnuk: Bez osobních narážek, prosím, ano? Vy jste gramotný a co z toho máte? Bojíme se vás snad? Ne – vy se bojíte nás.

...

Vnuk: Co si to dovolujete?! To možná váš děd měl predilekci, ale můj ne! V naší rodině žádné pohlavní nemoci nebyly! Vždycky jen zranění střelnou zbraní.“³¹

Jako vhodné brýle pro dědu se nakonec ukážou ty, které má okulista. A jelikož už děda dobře vidí, tak je schopen poznat Karla. Po poradě s vnukem označí za Karla okulistu a chce ho zastřelit. I v této pasáži se tedy cham ukazuje jako bezpátevní primitiv, když chce zabít člověka, který mu chtěl pomoci.

„Vnuk: *Vy jste Karel.*

Okulista: Ne!

Vnuk: A kdo protestoval, když jsem řek, že ta puška je už dvacet let nabitá a že to tak nejde dál? Kdo nutil dědu, aby čet?

Okulista: Nesmysl.

Vnuk: Kdo nechtěl dát ubohému starci brejle? Vy jste Karel!

*Okulista: Ne! Přísahám. (Horečně hledá po kapsách)
Mám občanský průkaz, hned vám ho ukážu.*

Vnuk: Průkaz nic neznamená. Děda tě poznal, Karle!

Okulista: Děda se může mýlit!

Vnuk: Dědo! Jde se na to!

³⁰ <http://www.slovník-cizich-slov.net/predilekce-1212586115/>, zobrazeno 20.7.2011

Definice: predilekce u chlapců, daný výraz je používán ve vývojové dysfázii v logopedii

³¹ Mrožek, Sławomir: *Aktovky I*. Praha:DILIA, 1964. S. 32.

(Děda odjistí pušku) „³²

Okulista se raději schová pod pohovku, a když i tam si ho děda najde, tak se okulista vzdá a řekne pravdu. A to, že Karel je jeho pacient a za chvíli má přijít na vyšetření. Okulista řekne, jak vulgárně se Karel vyjadřoval o dědovi s vnukem, čímž potvrdí, že opravdu jde o Karla. Tak na něho nastraží past a čekají, než přijde.

„(Ozve se klepání na dveře ; děda tázavě k vnukovi)

Děda: Už?

Vnuk: Moment.

(Vytrhne ze záňadří trubku a zatroubí na ni několik tónů různého signálu. Klepání se opakuje)

Prosím!

(Dveře se pomalu otevrou. Děda pálí z obou hlavních. Ticho)

Vnuk: (Vyběhne z kouta za skříní a nahlíží do dveří, které zůstaly otevřené)

Dostal!

Děda: (Pomalou odkládá pušku a protahuje paže)

No, panečku, ulevilo se mi. „³³

Vnuk a hlavně děda jsou spokojeni a chystají se odejít. Než odejdou, tak ještě vnuk řekne okulistovi, že kdyby se u něho objevil ještě nějaký další Karel, tak ať mu dá vědět. Odejdou, okulista má telefonát, kde si objednává pacienta a posléze dává vědět dědovi, že k němu přijde další Karel a po té je děj u konce.

V *Karlovi* je postava chama, hlavně tedy děda, hodně podobná chamovi z *Emigrantů*, tedy XX. Oba jsou jednodušší a agresivní jedinci s vražednými sklony. Děda je navíc negramotný a také se, na rozdíl od XX, opravdu vrahem stane.

Drama *Karel* na mě udělalo dojem. V tištěné verzi to je velmi zajímavé čtení, jako představení na jevišti to musí být ještě lepší.

³² Mrožek, Sławomir: *Aktovky I*. Praha:DILIA, 1964, S. 39.

³³ Tamtéž, S. 46.

4.2. Tvorba Václava Havla

Václav Havel, bývalý prezident České Republiky, je autor velkého žánrového rozsahu. Jeho tvorba je různorodá. Patří do ní úvahy, eseje, reportáže, básně, ale dramata především. Havlovy hry a jejich postavy jsou silně ovlivněny jeho politickými a filozofickými názory. Mnohdy v nich lze najít i autobiografické prvky a charakter lidí, se kterými se Havel v životě setkal. Hlavní hrdinové neprochází žádným vývojem, ale znázorňují konkrétní vyhraněné typy, jejichž rysy mnohdy nabývají až absurdních rozměrů.

Na webu slovníkceskeliteratury.cz se o Havlovi píše: „*Prostřednictvím postavy Ferdinanda Vaňka, hrdiny aktovek Audience, Vernisáž a Protest, konfrontoval nekonformní společenský postoj s chováním těch, kteří se přizpůsobili podmínkám tzv. normalizace.*“³⁴

Havel ve svých hrách tedy znázorňuje karikaturu světa a společnosti a jako prostředek k tomu použil i jazyk, což je patrné např. v *Audienci*, kde Vaněk, do jehož role lze dosadit samotného Havla, mluví slušně a spisovně, zatímco jeho „kolega“ Sládek mluví hovorově, místy i používá vulgarizmy. Tím Havel paroduje nejen jazyk jako takový, ale i totalitní způsob mluvy.

4.2.1. Vaněk – postava z dramát Václava Havla

První hrou českého autora, které zde bude věnován prostor, bude *Audience* (1975). Paní profesorka Alena Štěrbová ve své publikaci *Modelové hry Václava Havla* popisuje, jaké téma Havel v *Audienci* sleduje. „*Problém lidské identity a souvislost mezi degenerací jazyka, poruchami komunikace a z toho pak pramenící krizí mezilidských vztahů.*“³⁵

Děj se odehrává ve Sládkově kanceláři, kde celou dobu vede dialog Sládek s Vaňkem. Hra začíná tím, že Sládek spí s hlavou na stole a v tom zaklepe na dveře a posléze vstoupí Vaněk.

Postava Ferdinanda Vaňka je v určitém ohledu srovnatelná s Mrožkovým chamem. Zároveň to je i autobiografie autora, tedy Václava Havla, kterého zde představuje právě Vaněk, což ale samotný Havel vyvrací a tvrdí, že Vaněk není Havel a poukazuje na rozdíl

³⁴ Slovník české literatury: <http://www.slovníkceskeliteratury.cz/showContent.jsp?docId=317>, zobrazeno 24.7.2011

³⁵ Štěrbová, Alena: *Modelové hry Václava Havla*. Olomouc: Univerzita Palackého Olomouc, 2002. S. 50.

mezi dramatickou postavou a živým člověkem. Vaněk je zde vylíčen jako spisovatel a slušný, charakterní člověk. Zatímco Sládek působí dojmem opilce a jednoduchého člověka, tedy má podobné charakterové vlastnosti jako někteří Mrozkovi chamové. Nicméně Sládek na mě působí dojmem, že je to v jádru dobrák, což na mě působí sympaticky. Jeho osoba je smyšlená, leč inspirována několika lidmi, na které autor v životě narazil.

Sládek dostal za úkol, aby na Vaňka donášel, ale ten toho není schopen a pověří tím Vaňka, „inteligenta s politickým přehledem“, aby ty reporty psal přímo on sám. Sládek mu za to navrhuje, že mu zařídí příjemnější práci a bude nad ním držet ochrannou ruku. Vaněk má tedy morální dilema, zda bude na sebe psát reporty dle své libovůle, čímž si tak může zpříjemnit život, ale zároveň by tím pádem podporoval režim. Nakonec však Sládkovu nabídku odmítá, jelikož on přece nemůže souhlasit s režimem. Sládek se na Vaňka naštve a obviňuje ho, že je sobec, jelikož princip je mu milejší, než člověk. V této situaci na mě Vaněk působí dojmem až příliš velkého slušňáka. Myslím, že většina lidí by se v jeho situaci zachovala jinak, i přesto, že by v jádru s režimem nesouhlasili také.

„*SLÁDEK: Jaký donášení? Kdo tady mluví o donášení?*

VANĚK: Nejde o mě – mně to uškodit nemůže – ale jde přece o princip! Já se přece z principu nemůžu podílet na –

SLÁDEK: Na čem? No jen to řekni! Na čem se nemůžeš podílet?

VANĚK: Na praxi, s kterou nesouhlasím – “³⁶

V dramatu několikrát dochází k tomu, že se schematicky opakují stejné otázky, odpovědi a činnosti (např. Sládkovo odcházení na malou). Mnoho dialogů, které se opakují, působí prázdně, až nesmyslně, což jen dotváří absurdní obraz této hry.

„*SLÁDEK: A nebud'te smutnej!*

VANĚK: Já nejsem smutný –

(Pauza)

SLÁDEK: Poslyšte, Ferdinande – jste Ferdinand, že jo?

VANĚK: Ano –

SLÁDEK: Poslyšte, Ferdinande, chtěl jsem s váma mluvit –

VANĚK: Já vím, pane sládku – “³⁷

³⁶ Havel, Václav: *Audience*. Praha, 1975. S. 16.

³⁷ Tamtéž, S. 9.

Jazyk, který používá Vaněk, je diametrálně odlišný od toho, jaký používá Sládek. Vaněk používá čistý spisovný jazyk, často děkuje a Sládkovi vyká. Sládek užívá hovorovou mluvu, někdy okořeněnou o vulgarizmy. Ze začátku Sládek Vaňkovi vyká, ale čím více má v sobě alkoholu, tím rychleji se úcta ke kolegovi vytrácí a přejde k tykání, které ale Vaňkovi nevadí.

„SLÁDEK: *Pijte! Proč nepijete?*“³⁸

„SLÁDEK: *Proč nepiješ?*“³⁹

Co se týká autobiografických rysů, tak těch lze najít hned několik. I Vaněk je režimem zakázaný autor divadelních her, který proto pracuje v pivovaru. Také na Vaňka mnoho blízkých donáší. Mají i podobné charakterové vlastnosti a vyjadřování. Ve hře jsou i zmínění někteří Havlovi známí, např. zpěvák Karel Gott nebo herečka Jiřina Bohdalová. S tou se touží seznámit Sládek, což mu má Vaněk zařídít. Zmíněn je i další zakázaný spisovatel, Pavel Kohout, kterého Sládek přejmenoval na Holuba.

„SLÁDEK: *Heled'te, nic mi do toho není, ale měl byste tomu Holubovi říct, aby vás nenavštěvoval –*

VANĚK: *Myslíte asi kolegu Kohouta –*

SLÁDEK: *A co jsem řekl?*

VANĚK: *Holub –*“⁴⁰

Konec hry je podobný jejímu začátku. Sládek opět spí a znovu Vaněk zaklepe na dveře a vstoupí. Vaněk vypije pivo, kterému se předtím spíše vyhýbal, a Sládek se ho zeptá, jak se má. Načež Vaněk odpoví: „Je to všechno na hovno“, čímž tohle drama ukončí. *Audience* je určitě zajímavým dílem, které dokáže diváka zaujmout, jak v čistě jen psané verzi, tak i přímo na jevišti.

³⁸ Havel, Václav: *Audience*. Praha, 1975. S. 3.

³⁹ Tamtéž, S. 14.

⁴⁰ Tamtéž, S. 7.

Druhým rozebíraným dílem od Václava Havla bude *Vernisáž* (1975). Tato hra se odehrává v nově zařízeném bytě Věry a Michala. Kromě tohoto manželského páru se tu setkáme opět s Vaňkem, který se zde jmenuje Bedřich, nikoliv Ferdinand jako v *Audienci*.

Vaněk je i zde zaměstnancem pivovaru a v průběhu celé hry odpovídá dotazům svých přátel, manželského páru Věry a Michala. Ti považují zařizování svého bytu za něco významného a životně důležitého. Věra a Michal se dávají Bedřichovi za vzor, což Bedřichovi začne vadit a chce od nich odejít. V ten moment manželé přiznávají, že drahý nábytek, luxusní občerstvení, zahraniční desky, vše je jen vytvořeno proto, aby to mohli ukázat Bedřichovi.

„VĚRA: *To si přece nezasloužíme – při tom všem, co pro tebe děláme!*

MICHAL: *Pro koho myslíš, že Věra ty groombles celé odpoledne zapékala?*

VĚRA: *Pro koho myslíš, že Michal kupoval tu whisky?*

MICHAL: *Komu myslíš, že jsme chtěli ty desky přehrát a kvůli komu za ně vyhazuju valuty a vláčím je přes celou Evropu?*

VĚRA: *Proč myslíš, že jsem se oblékala, malovala, česala, voněla?*

MICHAL: *Nač myslíš, že jsme ten byt vlastně zařizovali? Pro koho myslíš, že to všechno děláme? Pro sebe? “⁴¹*

Jejich snobský způsob života tak ztrácí smysl, když není nikdo zvenčí, kdo by ho mohl obdivovat a závidět jim. Zajdou dokonce tak daleko, že Bedřichovi nabídnou, aby sledoval jejich sexuální hrátky.

„MICHAL: *Líbu ji střídavě na ucho a na krk – ona to má velice ráda a mně se to taky líbí – podívej, takhle!*

(Michal začne líbat Věru střídavě na ucho a na krk; Věra vzrušeně vzdychá)

VĚRA: *Ne – drahoušku, ne – prosím tě – počkej – až za chvíli – prosím tě –*

(Michal přestane Věru líbat)

MICHAL: *Až si ještě trochu popovídáme, ukážeme ti víc – abys viděl, jaké rafinovanosti spolu děláme –*

BEDŘICH: *Nebudu vás svou přítomností při tom znervózňovat?*

⁴¹ Havel, Václav: *Vernisáž*. Praha, 1975. S. 15.

VĚRA: *Ty blázínku! Vždyť jsi náš nejlepší přítel!*

MICHAL: *A my jsme rádi, když ti můžeme ukázat, co všechno se taky dá v tomhle směru dělat! “⁴²*

Nakonec Bedřich podlehne zoufalým řečem a Věřiným slzám a rozhodne se u nich zůstat. Podobně jako v *Audienci*, lze i zde pochybovat o tom, zda by se i jiní lidé v takovéto překerní situaci zachovali stejně jako Vaněk.

V postavách manželů lze spatřit jakousi analogii s klasickými představiteli určité společenské třídy v tehdejší Československu. Mají peníze a jsou spokojeni se svým životem. Pohrdají těmi, kteří se nedokázali vypořádat s režimem. Bedřichovi evidentně jejich dotazy nejsou příjemné a necítí se u nich nejlépe. Podle manželů není Bedřich ani spokojený v soukromí. Neustále se naváží do jeho ženy Evy a rýpou do něho, proč nemá děti.

„VĚRA: *Já té holce stejně nerozumím! To se opravdu tak bojí těch starostí, co kolem toho jsou? Vždyť kdyby skutečně chtěla dítě, už byste ho přece dávno měli!*

MICHAL: *Jste sami proti sobě, že v tom víc nepodnikáte – vždyť právě pro vás by bylo dítě přece tím nejlepším řešením! Tobě by to pomohlo vidět spoustu věcí daleko rozumněji, reálněji, moudřeji –*

VĚRA: *Váš vztah by to určitě zase postavilo na nohy, protože by vám to dalo společný smysl života –*

MICHAL: *A jak by to teprve prospělo Evě!*

VĚRA: *Viděl bys, jak by se změnila!*

MICHAL: *Jak by to v ní najednou zase probudilo ženskou!*

VĚRA: *Jak by ji to naučilo dbát o domácnost –“⁴³*

Věra s Michalem se neustále něčím chlubí. Nejen majetkem, ale navzájem se vychvalují i jako lidé. Často se obouvají do Bedřicha, Věra mu dokonce vyčte, že se zapletl s komunisty.

„VĚRA: *Nechápu, jak ses mohl zaplést s těmi komunisty –*

BEDŘICH: *S jakými komunisty?*

⁴² Havel, Václav: *Vernisáž*. Praha, 1975. S. 10.

⁴³ Tamtéž, S. 8.

VĚRA: *No ten Kohout a takoví – co ty máš, prosím tě, s nimi společného! Nebud' bambula, vykašli se na ně a jdi si svou vlastní cestou –*⁴⁴

Vyznívá to tak, že jediný správný způsob života je ten, jak žije Věra s Michalem a všechno ostatní je nepřipustné. Vaněk zde působí možná trochu jako slaboch, když si nechá do sebe a své ženy tolik rýpat. Měl by se zachovat více jako chlap a proti těmto osobním narážkám se více ohradit, a nebo rovnou odejít z bytu.

Paní Štěřbová si všimla jisté nadčasovosti tohoto díla. „*S odstupem let se ukázalo, že téma Vernisáže je nadčasové (po pětadvaceti letech od napsání je v našem prostředí hra jako svědectví o duševní prázdnotě, která je „zaplácávána“ materiálně, dokonce aktuálnější než v polovině sedmdesátých let).*“⁴⁵

Stejně jako v *Audienci*, tak i v tomto dramatu se několikrát opakuje určitá smyčka otázek, odpovědí a činností. Také zde byli zmíněni někteří Havlovi známí a to Pavel Landovský nebo Pavel Kohout.

Třetí hrou, kterou napsal bývalý český prezident, a budu zde analyzována, je *Protest* (1978). Děj se odehrává ve Staňkově pracovně. Stejně jako ve *Vernisáži* i zde je Vaněk na návštěvě. Tentokrát je Vaněk opět Ferdinand, tak jako v *Audienci*. Celá hra je dialogem dvou mužů, spisovatele Staňka a disidenta Vaňka. Je pravděpodobné, že tento rozhovor má reálné základy, neboť ho Havel klidně ve stejném duchu mohl s někým vést.

Staněk je televizní scénárista a na Vaňka má prosbu. Jde mu o uvězněného písničkáře Javůrka, který je otcem dítěte, jež čeká Staňkova dcera Anča. Chce, aby disident sepsal petici za jeho propuštění a nasbíral pro petici podpisy „velkých jmen“. Posléze se ukáže, že Vaněk již tak učinil. Vaněk chce, aby podepsal i Staněk, ale ten začne vést dlouhé monology a vymlouvá se, proč nemůže podepsat.

„*STANĚK: Jinými slovy: chci-li se zachovat opravdu mravně – a teď snad už nepochybujete, že chci –, čím se mám vlastně řídit – nemilosrdnou objektivní úvahou, anebo subjektivním vnitřním pocitem?*“⁴⁶

⁴⁴ Havel, Václav: *Vernisáž*. Praha, 1975. S. 14.

⁴⁵ Štěřbová, Alena: *Modelové hry Václava Havla*. Olomouc: Univerzita Palackého Olomouc, 2002. S. 55.

⁴⁶ Havel, Václav: *Protest*. Praha, 1978. S. 15.

Bojí se, co by následovalo, kdyby se o jeho podpisu této petice dozvěděly oficiální kruhy. Ve Staňkovi se mísí dva názory. Ten morální, kdy chce zachránit přítele své dcery. A ten druhý, kdy je spokojen se svým životem, byť nesvobodným, a nechce si to „pokazit“. Staněk se zde chová poněkud nemorálně, neboť u každého člověka by měla být rodina a její blízcí na prvním místě. A Staněk přemýšlí nad tím, jestli má příteli své dcery pomoci.

Předchozí zmiňované Havlovy jednoaktovky byly charakteristické kratšími dialogy. V *Protestu* je to jinak, několikrát vede Staněk dlouhé monology, kde nahlas přemýšlí, proč nemůže podepsat petici. Spíše to jsou ale jen výmluvy a snaží se tím zakrýt jen vlastní zbabělost. Dokonce na závěr hry obviňuje Vaňka, že ve vězení mluvil více, než měl, tedy že udával.

„STANĚK: *Jenomže já opravdu nevím, jestli vy – zrovna vy – máte právo na takovou pýchu –*

VANĚK: *Jak to myslíte?*

STANĚK: *Vy dobře víte –*

VANĚK: *Nevím –*

STANĚK: *Mám vám to tedy říct?*

VANĚK: *Ano –*

STANĚK: *Pokud vím, tak jste v tom vězení mluvil víc, než jste musel –“⁴⁷*

I v *Protestu* lze narazit na některé Havlovy známé. Třeba když se Staněk táže Vaňka, zda podepsal Pavel, má na mysli Pavla Kohouta. Zmíněny jsou i Vaňkovy alkoholové dýchánky s Pavlem Landovským. Nicméně i sám Vaněk oživuje některé vzpomínky, např. pobyt ve vězení. Dokonce je tam zapojen i odkaz na *Audienci*.

„STANĚK: *Četli jsme nedávno s ženou to z toho pivovaru a moc jsme se pobavili –*

VANĚK: *To mě těší –*

STANĚK: *Bohužel jsme ale měli velmi špatnou kopii –*

VANĚK: *To mě mrzí –*

STANĚK: *Je to skutečně brilantní dílko! Jen ten konec se mi zdál být trochu nejasný, chtělo by to dotáhnout k nějaké jednoznačnější pointě; vy na to přece máte!“⁴⁸*

⁴⁷ Havel, Václav: *Protest*. Praha, 1978. S. 15.

⁴⁸ Tamtéž, S. 7.

Jak je u Havla zvykem, hra je uzavřena groteskním způsobem. Když Staněk stále odmítá podepsat petici a útočí na Vaňka, tak zazvoní telefon a Staněk se v něm dozví, že Javůrka pustili.

5. Přímé porovnání děl a hlavních postav

Václav Havel se Sławomirem Mrożkem si jsou v mnoha ohledech podobní. Oba to jsou velice známí a významní středoevropští autoři, kteří psali absurdní dramata s podobným zaměřením a to přibližně ve stejné době. V lecčems si jsou i samotná díla velice podobná. Ovšem v jejich tvorbě lze najít i mnoho odlišných rysů.

Havlovy hry, které jsou zde rozebírány, obsahují silný autobiografický prvek. Spojuje je postava disidenta Vaňka, který pracuje v pivovaru podobně jako v té době sám Havel.

Zatímco český autor popisuje svět reálný, tak Mrozkův svět je často znetvořený a nerální. Narozdíl od Havla se Mrozek ve svých dílech sám nerealizuje, ale spíše se zabývá obrazem společnosti, kterou vyobrazuje vtipně, někdy až nesmyslně, tak jak to vidí jen Mrozek svým způsobem. Co však tvorbu těchto dvou autorů spojuje, je politika. Havlovy díla jsou zaměřena silně politicky, v Mrozkových hrách, které jsou zde analyzovány, je důraz na politiku kladen hlavně v *Emigrantech*.

Co se týká používaného jazyka, tak oba autoři používají ve svých dílech převážně hovorovou řeč a místy i vulgarizmy. Mrozek ale používá více stylů, např. i úřednický nebo jazyk mládeže. Postava Havlova Vaňka je „slušňák“ a to, kromě konce *Audience*, dává najevo i svým vyjadřováním.

„VANĚK Ano, jistě – jsem vám velmi vděčen – “⁴⁹

Ten také často používá krátké odpovědi, někdy i jen jednoslovné jako např. hm, ano, děkuji. To hlavní postavy v dramatech polského autora si s vyjadřováním hlavu moc nelámou a řídí se heslem „Co na srdci, to na jazyku“.

„XX Já se sviní pít můžu, proč ne? Ale tys řek, že jsem tady mezi svejma. To znamená, že já jsem taky svině.“⁵⁰

⁴⁹ Havel, Václav: *Audience*. Praha, 1975. S. 11.

⁵⁰ Mrozek, Sławomir: *Emigranti*. Praha:DILIA, 1978. S. 49.

Izabela Urban ve svém článku *Jazyk her Václava Havla a Sławomira Mrożka* píše: „*Jazyk Havlových a Mrożkových her nejenže obsahuje motivy ze skutečné reality a prvky jazykových frází režimní komunistické propagandy, ale je také nástrojem, jímž si mocnější postavy podrobují ostatní a jímž ovlivňují jejich jednání.*“⁵¹

Zajímavý prvek do svých her začlenil Havel. Je tím myšleno pravidelné opakování některých frází, což se děje ve *Vernisáži* a hlavně v *Audienci*. Tohoto prvku si všimla i Alena Štěrbová ve své publikaci. „*Největší frekvenci mají v textu repliky typu: „A nebudte smutnej!“ „Proč nepiješ?“ „A nebud' smutnej!“ „Byl jsi na svaččině?“ „Však oni se neposerou -“ „Je to všechno na hovno -“ (...) X „Já nejsem smutný -“ „Jsem rád, že jsme se sblížili...“ „Oceňuji vaši upřímnost...“ „Já to nikomu neřeknu...“ „Já vím...“ „To snad ne...“*“⁵²

Kromě otázek a odpovědí se opakují i některé činnosti, např. Sládkovo odcházení na malou v *Audienci*. Těžko říct, co tím chtěl autor říct nebo na co narážel, má-li to tedy vůbec nějaký význam. Mrožek žádný takový prvek ve své tvorbě neuplatnil.

Srovnáme-li hlavní hrdiny obou autorů, tak mezi nimi najdeme mnoho rozdílů. Zatímco u Mrożka je hlavní postava, tedy cham, spíše takový jednodušší člověk se sklony k násilí, tak v Havlově tvorbě je osoba Vaňka vzdělaný intelektuál, ale zároveň také trochu příliš bojácný člověk. Na internetové encyklopedii wikipedia je osoba Havlova Vaňka charakterizována tímto způsobem. „*Ferdinand Vaněk přitom hraje spíše „roli dramatického principu než postavy“. Sám toho dělá a říká málo, děj se spíše točí kolem toho, jak na Vaňkův pravdivý postoj k životu reagují druzí, kteří tak mohou demonstrovat svoji zbabělost, pokrytectví a kariérismus.*“⁵³

Mrożkova chama popsal Jan Błoński tímto způsobem. „*Cham chce rozrywką uciec od prawdy o sobie, choćby nawet nie wiedział, czego właściwie pragnie.*“⁵⁴ Tato filozofická myšlenka má jistě hlubší význam a dalo by se nad ní přemýšlet dlouhé hodiny.

V dílech obou autorů lze najít jistou podobnost i v tom, že oba proti sobě staví jisté protiklady. V Havlových dílech je vždy Vaněk v roli plachého intelektuála postaven proti určitému protipólu, který má víceméně záporné vlastnosti.

⁵¹ Urban, Izabela: *Jazyk her Václava Havla a Sławomira Mrożka*: http://host.divadlo.cz/revue/pdf/2008_3/023-030.pdf, zobrazeno 22.7.2011

⁵² Štěrbová, Alena: *Modelové hry Václava Havla*. Olomouc: Univerzita Palackého Olomouc, 2002. S. 51.

⁵³ http://cs.wikipedia.org/wiki/Václav_Havel, zobrazeno 19.7.2011

⁵⁴ Błoński, Jan: *Wszystkie sztuki Sławomira Mrożka*. Kraków: Wydawnictwo Literackie, 1995. S. 54.

„Cham chce zábavnou cestou utéct od pravdy o sobě, jako by ani nevěděl, po čem vlastně touží“
- z originálu přeložil autor textu

V *Audienci* vede Vaněk dialog se Sládkem, ale toho lze spíše nazvat líným prostřákem s dobrým srdcem než nějakou negativní postavou. Alena Štěrbová tuto rozdílnost projevu obou postav nazvala následujícími slovy. „*Groteskní jazyková komika vzniká především kombinováním knižně učesaného projevu Vaňkova s primitivně lidovými replikami Sládkovými (pivovarského sládků bereme jako dramatickou postavu, tedy Sládků).*“⁵⁵

Ve *Vernisáži* je málomluvný a skromný Vaněk na návštěvě u svých přátel, Věry a Michala, kteří se chlubí svým snobským životem a rýpou do Vaňka, zejména kvůli jeho ženě Evě. I proto lze Věru s Michalem jen stěží považovat za opravdové přátele. Aby paní Štěrbová charakterizovala *Vernisáž*, vypůjčila si slova z *Divadelní revue* (1996) Zdeňka Hoříňka. „*Stále je to ovšem „moralita pouhé konfrontace neslučitelných postojů, o jejichž hodnotě nebo nehodnotě nemůže být spor“, a nikoliv „moderní dramatická moralita, jejíž podstatou byl odjakživa spor“.*“⁵⁶

Ve třetím vybraném Havlově díle, *Protestu*, který má pravděpodobně reálné základy, jde o konfrontaci mezi Vaňkem a některým spisovatelem z Havlových bývalých přátel, Staňkem, který se zdráhá podepsat „protestní petici“. „*Jádrem dramatické miniatury, která má spíše epickou podobu, jsou rozsáhlé Staňkovy promluvy, alibistická obhajoba s výčtem těžkostí, které by spisovateli nastaly, kdyby protest podepsal. Groteskní pointa hry spočívá ve zprávě, že zpěváka Javůrka už pustili*“⁵⁷, píše Alena Štěrbová ve své publikaci o tomto dramatu.

V dílech polského autora je možno také nalézt mnoho protikladů, které ve svých dílech postavil proti sobě. Na rozdíl od Havla, jehož hlavní hrdina je intelektuál a bojuje proti hlouposti, tak Mrozkovy hlavní postavy jsou pravým opakem. Jsou to jednodušší lidé s agresivními sklony, tedy chamové, a jsou v konfrontaci s inteligenty.

Ve hře *Karel* proti sobě Mrožek staví inteligenta, tedy okulistu, proti dvěma agresivním primitivům, dědovi a vnukovi, kteří chtějí za každou cenu zastřelit Karla, kterého vlastně ani pořádně neznají. Kontrast lze také spatřit v tom, že okulista se nakonec zachová zbaběle a podlehne agresivnímu chování dědy a vnuka tím, že jim „dohodí“ Karla. Jan Błoński charakterizoval tohle dílo následovně. „*W Karolu nie ma jeszcze pragnienia awansu. Jest poczucie siły i chęć rozrywki, złączona z bezinteresowną agresją. Napastników nie kuszą ani przedmioty, ani pieniądze, chcą radości z ustrzelenia Innego. Innego, który nosi imię*

⁵⁵ Štěrbová, Alena: *Modelové hry Václava Havla*. Olomouc: Univerzita Palackého Olomouc, 2002. S. 51.

⁵⁶ Tamtéž, S. 55.

⁵⁷ Tamtéž, S. 56.

Karola, ale mógłby nazywać się Żydem, masonem czy komunistą. Karola szukają już jednak u Okulisty, który jest rozumny, bogaty, miastowy... “⁵⁸

Dílem *Emigranti* se Mrožek značně přiblížil Havlově tvorbě a to nejen politickým zaměřením, ale jde také, podobně jako u Havla, o dialog mezi intelektuálem, AA, a jednoduchým člověkem se sklony k násilí, XX. Rovněž v tomto dramatu můžeme najít kontrastní situaci, kde jde proti sobě pravda a lež a to např. hned ze začátku, kdy XX vypráví o svém zážitku na nádraží, načež AA vše uvede na pravou míru. Jan Błoński také poukazuje na rozdíl, jakým způsobem obě postavy řeší svou frustraci. „*Efektem nagromadzonej frustracji jest wściekłość, zwrócona przeciw przedmiotom (rozbicie butelki), ciążu przeciwnika, własnej pracy (banknotom), sobie wreszcie (niby-samobójstwo)*“⁵⁹, píše Błoński o XX. „*U inteligenta frustracja (zapoczątkowana oporem czy kontratakiem XX) wyraża się więc narzekaniem, biczownictwem, obrzydliwą, self-pity...*“⁶⁰

O hře *Krocana* je možno říci, že Mrožek v ní proti sobě postavil pořádek a chaos. Jako hlavní „reprezentanty“ chaosu lze označit samozřejmě chamy, v tomto případě to jsou popíjející sedláci, kteří vedou nesmyslné hovory, které absolutně odbočují od hlavní osy děje. Błoński poukazuje na fakt, že v Mrožkových dílech často hovoří postavy jazykem, který k nim nepasuje, což je dobře vidno právě v tomto dramatu. „*Książę, Rudolf, Kapitan mówią zwykle sobie właściwym, mocno nacechowanym literacko idiolektem. Często jednak wypadają nie tyle z roli, ile z własnego języka: wtedy, kiedy nie może podolać on sytuacji.*“⁶¹

Tvorba obou autorů se liší také v tom, že v Mrožkových dramatech bývá podstatně více děje a postavy provozují různé činnosti. Zejména *Krocana* lze považovat za vskutku „akční“ dílo, protože se tam neustále něco děje, např. Kapitánovo hraní na housle. Také lze

⁵⁸ Błoński, Jan: *Wszystkie sztuki Sławomira Mrożka*. Kraków: Wydawnictwo Literackie, 1995. S. 76.

„V Karlovi ještě není touha po polepšení si. Je to smysl síly a touha po zábavě spojená s nezištnou agresí. Agresory nezajímají předměty, ani peníze, chtějí mít radost ze zastřelení někoho jiného. Někoho jiného, kdo se jmenuje Karel, ale mohl by být žid, svobodný zednář nebo komunista. Karla však hledají u okulisty, který je rozumný, bohatý, městský...“

- z originálu přeložil autor textu

⁵⁹ Tamtéž, S. 92.

„Efektem nahromadění frustrace je vzteklost obrácená proti předmětům (rozbití láhve), osobě protivníka, své práci (bankovkám) a nakonec i sobě (pokus o sebevraždu)“

- z originálu přeložil autor textu

⁶⁰ Tamtéž, S.92.

„U inteligenta se frustrace (způsobená odporem nebo pomstou XX) vyjadřuje spíše naříkáním, bičováním, odporem, sebelítostí...“

- z originálu přeložil autor textu

⁶¹ Tamtéž, S. 60.

„Książę, Rudolf, Kapitan mluví obvykle sobě vlastním, velmi literárně příznačným idiolektem. Často ale vypadávají ne z role, ale ze svého jazyka: tehdy, když nemohou zvládnout situaci.“

- z originálu přeložil autor textu

řící, že ve všech zmíněných Mrožkových dramatech jde o život, zatímco v *Emigrantech* si na poslední chvíli sebevraždu XX rozmyslí, tak v *Karlovi* dokonce i k vraždě dojde.

Zato ve hrách českého autora postavy jen debatují a nějaký děj je na vedlejší koleji, pomineme-li pravidelné Sládkovo odcházení na malou v *Audienci*.

Mám-li vzájemné porovnání obou autorů a jejich tvorby nějak sumarizovat, tak jak již bylo psáno v úvodu tohoto oddílu, tak u obou autorů lze najít spoustu podobných rysů, ale stejně tak i mnoho odlišností. Rozhodně tedy nelze říci, že Havlova tvorba je „českou obdobou Mrožka“ nebo, že je Mrožek „polským Havlem“. Stejně tak ale není možno označit Havla za opak nebo protipól Mrožka. Havel je prostě Havel a Mrožek zase Mrožek, oba mají svůj styl a jejich díla jsou jedinečná. Tvorba obou autorů má svá nezaměnitelná specifika a troufnu si říci, že je dobře rozeznatelná i pro laika.

6. Závěr

Hlavním cílem této práce bylo porovnat tvorbu Sławomira Mrożka a Václava Havla. Nejdříve jsem se ale věnoval obecně absurdnímu dramatu, vyjmenoval jeho předchůdce a současné představitele a zmínil i úzce související existencialismus. Následně jsem se zabýval biografií obou autorů a snažil se stručně popsat nejdůležitější okamžiky života obou dramatiků. A po té přišla na řadu analýza, stěžejní to část této práce. Nejprve jsem krátce charakterizoval tvorbu autorů a pak postupně rozebíral každé dílo zvlášť. Nakonec přišlo přímé porovnání děl a hlavních hrdinů obou autorů.

Z tohoto porovnání vyšlo najevo, že ačkoliv mají oba autoři a jejich díla mnoho podobných rysů, tak dávat je do jedné roviny určitě nelze. Stejně tak je nejde stavět proti sobě do opozice. Mrozkova tvorba a jeho chami mají svá specifika a v každé hře je to krapet odlišné. Stejně tak tvorba Václava Havla je také jedinečná, nicméně jeho hlavní hrdina, Vaňek, má ve všech analyzovaných hrách hodně podobné rysy. Je to logické, neboť do role Vaňka lze dosadit samotného autora. S trochou nadsázky by šlo říci, že Mrozkův cham je opakem Havlova Vaňka, neboť cham je spíše jednodušší člověk s agresivními sklony, zatímco Vaňek je intelektuál a trochu slaboch, ale tohle rčení by bylo hodně zjednodušené. V čem by naopak šla najít jistá podobnost je politické zaměření děl, neboť oba ve svých dílech vystupují proti totalitnímu režimu. V přímém porovnání mezi díly obou autorů tedy lze najít podobnosti i protiklady a proto tedy nelze říci, že jeden je opak druhého nebo naopak, že si jsou podobní. Jak jsem již napsal v analýze, Havel je Havel a Mrožek je Mrožek, ale oba jsou to však velikáni.

Na samotný závěr si dovoluji pár vlastních slov a mé subjektivní zhodnocení. Psaní této práce byla náročné, ale obohatilo mě o některé nové pojmy a udělal jsem si obrázek, co to vlastně znamená pojem absurdní drama. Co se týká samotných děl, tak jak jsem již naznačil v analýze, tak od Mrożka se mi nejvíce líbil *Karel*, neboť to bylo tak absurdní, až jsem v tom spatřil určité kouzlo a zaujalo mě to. Od Havla na mě udělala dojem *Audience*, kde si moje sympatie získala postava Sládka, jenž je sice alkoholik a takový jednodušší člověk, ale v jádru je to dobrák a to mi je sympatické.

7. Abstract

Comparison between polish and czech absurd drama on the basis of Sławomir Mrożek's and Václav Havel's creation

This bachelor work solves comparison between Sławomir Mrożek's and Václav Havel's creation. This work has several parts. The author of this work solves the absurd drama generally in the first part, he writes about Existentialism too, because it is connected with it. He writes about both author's biography in the second part. The next part is most important, because it is the analyse of creations. The author of this work directly compares fables and creations of both authors in the last part.

8. Streszczenie

Komparatystyka polskiego i czeskiego dramatu absurdu na podstawie twórczości Sławomira Mrożka a Václava Havla

Ta praca licencjacka zajmuje się porównaniem twórczości Sławomira Mrożka i Václava Havla. Praca się dzieli na kilka części. W pierwszej części się autor zajmuje absurdalnym dramatem ogólnie, celuje się też na egzystencjalizm, który się z tym wiąże. W drugiej części się pisze o biografiach autorów. Następna część jest podstawowa, bo to jest analiza twórczości. W ostatniej części autor prosto nawzajem porównywa główne postacie i dzieła autorów.

9. Anotace

Autor: Petr Veselý

Fakulta: Filozofická Fakulta, Univerzita Palackého v Olomouci

Katedra: Katedra slavistiky, sekce polonistiky

Název bakalářské práce: Komparatistika polského a českého absurdního dramatu na základě tvorby Sławomira Mrożka a Václava Havla

Vedoucí bakalářské práce: Mgr. Agata Tarnawska - Grzegorzycza

Počet znaků: 73 601

Počet příloh: 0

Počet titulů a použité literatury: 13

Klíčová slova: absurdní drama, Sławomir Mrożek, Václav Havel, Polsko, Česká Republika, komunismus, disident, Krocan, Emigranti, Karel, Audience, Protest, Vernisáž.

Anotace

Tato bakalářská práce se zabývá porovnáním tvorby Sławomira Mrożka a Václava Havla. Práce se dělí na několik částí. V první části se autor zabývá absurdním dramatem obecně, zaměřuje se i na existencialismus, který s tím souvisí. Ve druhé části se píše o biografii autorů. Další část je nejdůležitější, neboť to je samotná analýza děl. V poslední části autor přímo vzájemně porovnává hlavní postavy a díla obou autorů.

10. Bibliografie

Primární literatura:

Havel, Václav: *Audience*. Praha, 1975.

Havel, Václav: *Protest*. Praha, 1978.

Havel, Václav: *Vernisáž*. Praha, 1975.

Mrożek, Sławomir: *Aktovky I*. Praha:DILIA, 1964.

Mrożek, Sławomir: *Emigranti*. Praha:DILIA, 1978.

Mrożek, Sławomir: *Mrožek čili Mrožek*. Praha:Orbis, 1965.

Sekundární literatura:

Błoński, Jan: *Wszystkie sztuki Sławomira Mrożka*. Kraków:Wydawnictwo Literackie, 1995.

Prof. Dubisz, Stanisław: *UNIWERSALNY SŁOWNIK języka polskiego*. Warszawa:PWN, 2006.

Esslin, Martin: *The theatre of the Absurd*. Toronto: Penguin Books, 1991.

Kriseová, Eda: *Václav Havel: životopis*. Brno: Atlantis, 1991.

Stephan, Halina: *Mrožek*. Kraków:Wyd. Literackie, 1996.

Štěrbová, Alena: *Modelové hry Václava Havla*. Olomouc:Univerzita Palackého Olomouc, 2002.

Vlašín, Štěpán: *Slovník literární teorie*. Praha: Československý spisovatel, 1977.

Internetové zdroje:

<http://www.slovník-cizich-slov.net/predilekce-1212586115/>, zobrazeno 20.7.2011

Slovník české literatury: <http://www.slovníkceskeliteratury.cz/showContent.jsp?docId=317>, zobrazeno 24.7.2011

Urban, Izabela: *Jazyk her Václava Havla a Sławomira Mrożka*: http://host.divadlo.cz/revue/pdf/2008_3/023-030.pdf, zobrazeno 22.7.2011

http://cs.wikipedia.org/wiki/Václav_Havel, zobrazeno 19.7.2011 a 1.8.2011

http://cs.wikipedia.org/wiki/Sławomir_Mrożek, zobrazeno 30.7. 2011

http://biografia24.pl/pisarze-polscy-s-lawomir-mro-ek-c-131_447, zobrazeno 30.7. 2011

http://pl.wikipedia.org/wiki/Sławomir_Mrożek, zobrazeno 31.7. 2011

<http://cs.wikipedia.org/wiki/Existencialismus>, zobrazeno 13.1. 2011

Životopis Václava Havla: http://www.vaclavhavel.cz/docs/ostatni/CV_VH_CZ.doc,
zobrazeno 19.7. 2011

<http://czytelnia.onet.pl/2,1019920,rozne.html>

http://polski.opracowania.pl/autorzy/Sławomir_Mrożek/

http://www.polskina5.pl/slawomir_mrozek

<http://ta.ostatnidzwonek.pl/a-671-2.html>

[http://www.bryk.pl/teksty/liceum/język_polski/biografie/135-
biografia_sławomira_mrożka.html](http://www.bryk.pl/teksty/liceum/język_polski/biografie/135-biografia_sławomira_mrożka.html)

http://sciaga.nauka.pl/index.php/id=index/dept=54/cath=221/sc_id=1698/st=1